

Föreningen Sveriges Habiliteringschefer

Rikstäckande nätverk för habiliteringen i Sverige. Grundad 1994

Nationellt Habiliteringsprogram för att understödja övergången från barn till vuxen

Carina Brolin
Lotta Bohlin
Carina Folkesson
Britta Grenås
Kerstin Nilsson
Anna Philis
Madeleine Thörnlund

Antaget 2007-09-10

Förord

Vid årsmötet 2005 beslöt föreningen Sveriges Habiliteringschefer för barn och ungdom att starta en kvalitetsgrupp kring hur vi arbetar för att underlätta barns och ungdomars vuxenblivande. En arbetsgrupp utsågs som fick i uppdrag att utforma ett förslag till habiliteringsprogram.

Arbetsgruppen inledde sitt arbete våren 2006 med en enkät till verksamhetschefer (35 personer) inom föreningen. Svar kom från 24 habiliteringsorganisationer. Mindre än hälften hade vid detta tillfälle utformat några skriftliga riktlinjer eller program kring vuxenblivande. Nästan alla barn och ungdomshabiliteringar som svarade hade dock metoder och arbetssätt som de tyckte stärkte barns och ungdomars självständighet. Arbete i särskilda ungdomslag, gruppverksamhet för ungdomar, förebilder som bjuds in till träffar, individuellt samtalsstöd, samarbete med verksamheter som riktar sig till ungdomar, nätverksarbete, förändrat bemötande genom att i första hand vända sig till ungdomen var vanliga exempel.

När det gäller åtgärder för att stärka barns och ungdomars inflytande anger mer än hälften att de försöker öka ungdomars medverkan i sin egen habiliteringsplanering. De metoder som används för att öka ungdomars inflytande är att anpassa kartläggningen till deras olika förutsättningar. Bildstöd vid kartläggningssamtalet eller att lämna ut en lättläst ungdomsguide gör det lättare för ungdomar med kognitiva nedsättningar att påverka sin planering. Enskild planering med ungdomen innan gemensam planering görs tillsammans med förälder eller att göra en praktisk kartläggning i vardagssituationer är andra metoder för att ungdomarna själva ska ges möjlighet att föra fram sina behov. Egen tid för ungdomar med läkaren nämns också som exempel.

De flesta habiliteringar utvärderade föräldrars inflytande över habiliteringens insatser. Någon motsvarande kvalitetssäkring av ungdomars inflytande gjordes dock inte.

Alla habiliteringar lägger stor vikt vid stöd och information till föräldrar i olika skeden under barnets uppväxt. Hur man kan underlätta övergången till vuxenlivet sågs enligt enkäten som ett angeläget område och många hade påbörjat ett förbättringsarbete.

Allt material som skickats in från habiliteringarna har beaktats i arbetsgruppen.

Det nationella habiliteringsprogram som utarbetats beskriver *vad* som är viktigt för att underlätta vuxenblivande men innehåller även en del förslag på hur man kan gå tillväga. Programmet blir ett stöd för fortsatt kvalitetsarbete som sker lokalt i varje landsting.

Carina Folkesson

Ordförande i arbetsgruppen och representant för styrelsen Sveriges Habiliteringschefer för barn och ungdom

Innehåll

	Sid
Förord	2
Bakgrund	4
Problemområde	4
Syfte	4
Aktuellt kunskapsläge	4
Sammanfattning av litteratursökning och evidens	4
Intervjuer med ungdomar och träff med intresseorganisationer	6
Lagar och styrande dokument	7
Mål med habiliteringsprogrammet	7
Vilka frågeställningar är viktiga att beakta från barn till vuxen för att nå målen	7
Diagnos/funktioner	7
Aktiviteter och delaktighet	8
Omgivningsfaktorer	8
Program för att understödja barnets och ungdomens delaktighet i sin egen habiliteringsprocess 0-18 år	9
Program för övergång från ungdom till vuxen 12-18 år	11
Information som behövs för programmet	12
Information till föräldrar	12
Information till ungdomar	13
Kunskap och kompetens som behövs för programmet	13
Bilagor	
Bilaga 1. Tidsaxel 0-18 år. Program för att understödja barnets och ungdomens delaktighet i sin egen habiliteringsprocess	
Bilaga 2. Tidsaxel 12-18 år. Program för övergång från ungdom till vuxen	
Bilaga 3 Förslag till brev att skicka vid 16 år	
Bilaga 4 Litteraturlista	
Bilaga 5 Lagar och styrande dokument, en förteckning	

BAKGRUND

Problemområde

Barn och ungdomar med funktionshinder växer upp i sina familjer oavsett grad av funktionsnedsättning. Den uttalade målsättningen med samhällets stöd är att de skall kunna leva som andra barn i vårt samhälle. När de blir vuxna skall de som andra unga vuxna flytta hemifrån och få ett eget liv skilt från föräldrarna. Att få egen bostad, hitta sysselsättning eller arbete, ha fritid efter egna val, skaffa egen vänkrets och familj är en utmaning för alla. Vid vilken ålder man inte längre är barn eller ungdom utan betraktas av sig själv och andra som vuxen sammanfaller inte med myndighetsåldern. Ungdomsforskaren Mats Trondman (2003) visar att ungdomstiden i vårt samhälle blir allt längre och växer i två riktningar. Barn anammar tonåringarnas kultur längre ned i åldrarna och ungdomarna anser sig vuxna långt senare än i tidigare generationer. Åsikten om att man är vuxen när man är färdig med utbildning, har jobb med lön och flyttat hemifrån för att bo själv är ganska traditionell. Det nya är att allt kommer senare i livet.

Där skiljer sig inte ungdomar med funktionshinder. Däremot har de ofta specifika svårigheter att hantera under sin frigörelseprocess. De är också mer beroende av ett väl fungerande samhällsstöd vid övergången till vuxenlivet.

De mognar ofta senare och behöver mera stöd och hjälp av sina föräldrar eller andra i omgivningen för att genomföra dagliga aktiviteter. Risken finns att de inte får samma erfarenheter som andra barn och tonåringar får och behöver för att successivt frigöra sig från sina föräldrar. Det finns ofta ett större beroende av föräldrarna även efter myndighetsåldern vilket inte alltid går ihop med att samhällsstödet ska riktas till den unge vuxne och inte till hela familjen. Exempelvis upphör vårdbidrag och bostadsbidrag från 19 år. Överföring från barnsjukvården sker i de flesta fall efter 18 års ålder. Föräldrar kan tycka att den planering och service som behövs för att deras barn ska kunna bo på egen hand och ha sysselsättning eller arbete efter gymnasiet inte fungerar. Ungdomarna själva har fått för lite stöd via praktik för att vara förberedda på mötet med arbetsmarknaden.

Syfte: Programmet beskriver vad barn och ungdomshabiliteringen skall erbjuda för att understödja barns och ungdomars vuxenblivande och underlätta övergången från barn till vuxen. Det finns ingen skarp gräns i ett socialt perspektiv när övergången till vuxenliv sker. Programmet avser i första hand åldersgrupper upp till och med 18 år. Syftet är att bidra till att barn och ungdomar med funktionshinder som vuxna blir delaktiga i samhället utifrån egna val.

AKTUELLT KUNSKAPSLÄGE

Sammanfattning av litteratursökning och evidens.

Från litteratur och via sökning av rapporter som finns inom området övergång barn till vuxen, "transition", samt kring bemötande och delaktighet i relation till funktionshinder, framkommer att det är flera faktorer som är viktiga att ta hänsyn till. Övergången från barn till vuxen är en dynamisk komplex process som inkluderar alla aspekter av livet. Ungdomar och unga vuxna med funktionshinder utvecklas och

förändras på olika nivåer under tiden som transition sker. Funktionsnedsättning är endast en av de faktorer som kan försvåra transitionsprocessen.

I en studie från Can Child Centre for Child-Hood Disability Research i Canada har det gjorts en genomgång av litteratur och studier kring övergången till vuxenlivet för ungdomar med funktionshinder och deras familjer. Den systematiska översikt som gjorts omfattar 43 olika studier kring övergång publicerade mellan 1982-2003.

I majoriteten av dessa artiklar undersöks vad de unga och deras familjer behöver under övergångsprocessen. Från de senaste artiklarna har man undersökt vilka resultat olika former av övergångsprogram har gett. Hur programmen har påverkat utvecklingen och vilken roll den medicinska servicen haft. De författare som redovisat en god utveckling rapporterade inga adekvata fakta kring transitionen, vilket gör det svårt att få reda på vilka interventioner som gjorts i förhållande till en noterad god utveckling. Få studier har använt några instrument för att fastställa reliabilitet och validitet. Baserat på översikten har de dock funnit följande rekommendationer inom området barn till vuxen:

- Den ideala åldern för att starta transitionsprocessen är 16-25 år och då utifrån den unges eget val, eller utifrån familjens eller vårdgivarens beslut.
- I flera av studierna framkom ett behov av ett vårdprogram för att få en mer formaliserad transitionsprocess som kan gälla för alla berörda såsom vårdgivare, kommuner etc.
- Tillgång till vårdgivare bör erbjudas även under eftermiddagar och kvällar.
- Vårdgivarna skall vara inkännande och positivt inriktade i sitt förhållningssätt
- Samhällets attityder bör påverkas, till att förstå att de unga är vanliga individer.
- Ge information/utbildning i de ungas förutsättningar som en del av transitionsplaneringen.
- Genomgång kring sexualitet, hur man pratar med ungdomar om sexualitet.
- Ge stöd till mentorer och föräldrar om och kring transition
- Nätverksarbete med den unge vuxne och föräldrarna är viktigt.

I studien från Can Child påvisar forskningen att personcentrerade och familjecentrerade principer är grunden för att åstadkomma en effektiv transition. Det bör finnas en effektiv samverkan mellan alla olika enheter kring individen. Samverkan bör ske på individ- och familjenivå, till olika samhällsnivåer såsom vårdenheter, service och kommunnivå, forskningsnivå och upp till regeringsnivå. En utveckling av färdigheter för de unga tidigt under ungdomsåren verkar ha visat sig leda till ett mer lyckat resultat i vuxen ålder. Det verkar vara nödvändigt att avsätta och utveckla resurser och strategier för hur man får information tillgänglig för den unge och dess familj. De fann vidare att ytterligare forskning inom området är nödvändig för att utveckla och utvärdera skillnader i metoder att ge stöd vid transition, så att man kan utforma väl fungerande riktlinjer i framtiden. Studien visade även att brist på ekonomiskt stöd efter transitionen ledde till ökad stress i familjerna. Stewart, Law & Jaffer, S, (2005).

För att läsa vidare om hur man arbetar med transition i Canada och om olika verktyg att arbeta med kring dessa frågeställningar, hänvisas läsaren till följande hemsida: bloorviewmacmillan.on.ca

Det övergripande handikappolitiska målet i Sverige är full delaktighet i samhället och jämlikhet i levnadsvillkor för personer med funktionshinder.

Från socialstyrelsen ges regelbundet ut lägesrapporter som påvisar livsvillkoren för personer med funktionshinder. Rapporterna omfattar såväl den kommunala handikappomsorgen som andra aktörer/vårdgivare. I rapporterna från 2007 framkommer att den kommunala handikappomsorgen fortsätter att öka, och man ser samtidigt att stödet minskar inom många andra områden, som tillgänglighet till arbete och sysselsättning samt färdmedel. Socialstyrelsen ser en risk att individerna inom handikappomsorg kommer att flyttas runt i de olika systemen med försämrade livsvillkor och delaktighet som följd. Man konstaterar att allt fler barn skrivs in i särskolan samt att det sker en tidigare inkludering i samhällets sociala stödsystem direkt från avslutad särskola.

Socialstyrelsen har under 2006 initierat ett projekt om levnadsförhållanden för personer med funktionshinder. I detta projekt ingår studier om hur livsvillkoren för personer med funktionshinder kan skilja sig åt jämfört med den övriga befolkningen. Man beräknar att publicera rapporten inom några år. Socialstyrelsen (2007) Litteraturlista se bilaga 4.

Intervjuer med ungdomar och träff med intresseorganisationer

Arbetsgruppen har samlat in dokumentation från ett 60-tal intervjuer med barn, ungdomar och unga vuxna kring hur de upplevt sin delaktighet och kontakt med barn och ungdomshabiliteringen. Den studie som gjordes i Skåne, av Bolin, Bovide & Persson (2003), visar att få barn upplever hög delaktighet i sin kontakt med habiliteringen eller upplever möjlighet att påverka sin habilitering. Studien visade även att barn med funktionshinder upplever en lägre känsla av sammanhang än den jämförelsegrupp av barn utan funktionshinder som intervjuades.

Andra intervjuer av barn som gjorts vid gruppaktiviteter inom habiliteringen visar att de tycker de kan påverka aktiviteterna och att de blir lyssnade på när de kommer med förslag. Från en samtalsgrupp med ungdomar kommer synpunkter som är mer kritiska t.ex. att man fokuserat för mycket på kroppen och gåendet, att positiva förebilder saknats, att för lite information om vuxenverksamheter funnits och att man blivit trött på att alltid ha vuxna omkring sig.

Ett tiotal vuxna med utvecklingsstörning samtalade med reflekterande team. De uttryckte att det var mycket värdefullt att bli lyssnade på, att språket var deras eget och inte experternas, att tempot var långsamt och att det gavs ordenligt med tid. Andersen, T., (2005)

Intresseorganisationer på riksnivå inbjöds för att diskutera vilka önskemål de hade när det gällde barnhabiliteringens insatser för att underlätta övergång barn till vuxen. Endast FUB och FA antog inbjudan genom representanter från Uppsala. Dessa representanter som alla var föräldrar uppgav att de var tveksamma till att prata om vuxenliv tidigt under barndomen och ville vänta till tonåren. De kunde se ett behov av att tidigare få stöd och vänja sig vid att separera från sitt barn. De var positiva till att barn och ungdomar involveras i sin planering tidigt men att hänsyn måste tas till förmåga hos barnet och familjens önskemål. Samverkan mellan habiliteringen och kommunen framhölls som viktigt. Bemötande och kompetens var andra viktiga

områden. Information för att få mer realistiska förväntningar på stöd från vuxenhabilitering togs också upp.

LAGAR OCH STYRANDE DOKUMENT

Barnkonventionens artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom/henne och artikel 3 om barnets bästa utgör en gemensam värdegrund för bemötandet av barnet inom habiliteringen. (Se gemensam policy för barn och ungdomshabiliteringen i Sverige.) När det gäller ålder för att ungdomen själv skall bestämma över sin habilitering bör LSS 8 § ses som en riktlinje. I denna anges att ungdomen själv skall samtycka till sina LSS-insatser från 15 år.

Från 18 år är ungdomen myndig och kan därmed fatta beslut om att själv hålla i sina habiliteringskontakter med eller utan stöd från föräldrarna. Om den unge vuxne inte kan ta egna beslut finns möjligheten att söka en god man och förvaltare som företrädare för den unge vuxne. Till kommunens skyldighet hör att anmäla till överförmyndaren om en person som omfattas av 1 § LSS kan antas behöva en god man och/eller förvaltare. Det är dock inget som hindrar att habiliteringen gör anmälan. Det är överförmyndarens uppgift att sedan ansöka om god man via tingsrätten.

För närmare information om lagstiftning och styrande dokument se bilaga 5.

MÅL FÖR HABILITERINGSPROGRAM ÖVERGÅNG BARN TILL VUXEN

Målet för habiliteringsprogrammet är att barn och ungdomar och deras föräldrar är väl förberedda inför övergången till vuxenlivet

Frågeställningar som är viktiga att beakta från barn till vuxen för att nå målen.

Vi beskriver frågeställningar i relation till funktionshinder och följer det synsätt som finns i ICF (2001). En persons funktionshinder beskrivs som svårigheter i funktionstillstånd. De svårigheter som avses när man använder begreppet funktionshinder, är svårigheter som är hälsorelaterade (diagnosrelaterade) men som uppstår i samspel med eller inverkan från personens aktuella omgivning. Funktionshinder är ett paraplybegrepp som beskriver en persons situation när det gäller nedsättning i funktioner, begränsning i aktiviteter samt inskränkning i delaktighet. Omgivningsfaktorer som utgörs av den fysiska, sociala och attitydmässiga omgivningen kring en person bedöms utifrån om de underlättar eller hindrar en persons funktionstillstånd.

Diagnos och funktioner:

Barnet och den unge bör känna till sitt hälsotillstånd (diagnos) och sina funktionsnedsättningar. Detta för att ge ökad förståelse för den kroppsliga/biologiska bakgrunden till aktivitetsbegränsningar.

Den unge vuxne bör känna till vad han/hon behöver för att sköta sin hälsa och kunna söka adekvat vård. Den unges självkänedom och behov av stöd för att sköta sin hälsa som vuxen är dels beroende av funktionstillstånd och mognad och dels av de inlärningsmöjligheter som erbjudits. Det innebär att habiliteringen skall sträva efter att

barnet/den unge så långt som möjligt skall vara delaktigt i alla insatser som berör den egna personen och hälsan. Föräldrarna behöver realistisk och upprepad information om barnets diagnos och funktioner samt stöd i sin föräldraroll för att stödja sitt barn att successivt ta ökat ansvar.

Aktiviteter och delaktighet:

Planeringen bör inriktas på barnets och den unges genomförande av vardagsaktiviteter. Särskilt viktiga områden är att uppmuntra barnets förmåga att tidigt ta egna beslut i vardagssituationer. Barnet behöver få erfarenhet av att klara sociala relationer med andra barn och ungdomar och få det stöd som kan behövas för att vara delaktig i kamratumgänge och fritidssysselsättningar utanför föräldrahemmet. Barnet behöver träna förmågan att ta hand om sig självt så mycket som möjligt och vara delaktigt i hemlivet vid behov med hjälp av assistans eller hjälpmedel. Barnet bör tidigt vara med och ta ansvar för att sköta och använda sina hjälpmedel för att få bästa möjliga aktivitet och delaktighet.

Undervisningen bör utformas så att ungdomens starka sidor utvecklas och ge god grund för arbete, sysselsättning eller vidare studier. Förberedelse för arbete genom praktik och sommarjobb är viktigt under ungdomstiden. Psykologiskt stöd för att utveckla en god självkänsla kan behövas. Den kronologiska åldern och psykosociala utvecklingen är inte alltid i samklang vilket kräver särskilt stöd både till ungdomen själv och till föräldrarna. Ungdomar med funktionshinder har som andra ungdomar frågor kring samlevnad och sexualitet men kan behöva särskilt stöd medicinskt och psykologiskt för att hantera konsekvenser av funktionsnedsättning.

Inför övergången till vuxenlivet bör en konkret framtidsplanering innefatta hemliv och boende, arbete/sysselsättning, delaktighet i ekonomiska frågor och kunskap-om samhällsservice.

Omgivningsfaktorer.

En rad kritiska omställningsperioder inträffar under barn och ungdomsåren. I samband med dessa behöver föräldrar och barn/ungdomar få extra stöd från omgivningen för att kunna ta beslut. Nedan beskrivs dessa omställningsperioder med fokus på faktorer i stöd och service som kan underlätta delaktighet.

Diagnos/besked om funktionshinder. Föräldrar behöver stöd och information för att omvärdera och omorientera sitt föräldraskap och hitta tillbaka till ett fungerande vardagsliv för hela familjen. En ny uppgift för familjen blir att ingå ett samarbete (partnerskap) med olika stöd- och serviceverksamheter som kan behövas för stöd till familjen och barnet. Habiliteringen kan, förutom det barn- och familjeinriktade stödet som ges inom verksamheten, vara en lots för familjen till samhällets stöd.

Från hemmet till förskolan. Samarbete mellan familj, kommun och habiliteringen som kan underlätta delaktighet för barnet i förskolans olika aktiviteter.

Från förskolan till skolan. Planera för faktorer som underlättar delaktighet i undervisning. Etablera samarbete mellan familj, förskola, skola. Kunskapsstöd,

utredningar och ev. hjälpmedel mm från habiliteringen. Stöd till skolbarnet för att kunna leka och umgås med andra barn i hemmet eller på fritidshem.

Från mellanstadiet till högstadiet. Från barn till tonåring. Kamrater och fritidsintressen ökar i betydelse för tonåringen. Samverkan mellan familj, kommun, föreningar och habilitering kan behövas för att underlätta deltagande i fritidsaktiviteter. Insatser för att ge barnet möjlighet att göra saker på egen hand utanför familjen. Planering behövs i skolan för att underlätta övergång från skolmiljön på mellanstadiet till en högstadieskola som ställer andra krav. Övergång till särskola kan bli aktuell för vissa som tidigare varit inkluderade.

Från högstadiet till att välja linje på gymnasiet. Föräldrar och skolpersonal skall ge stöd till ungdomen att göra bästa möjliga val för att stärka ungdomens personlighetsutveckling och delaktighet i samhället. Kunskapsstöd, ev. personligt stöd för att fatta beslut från habiliteringen. Tillgång till stöd och service för ungdomen att vistas i andra miljöer och frigöra sig från det omedelbara beroendet av föräldrarna bör undersökas.

Från ungdom till vuxen. Övergången innefattar avslutning av gymnasiestudier och förberedelse för val av sysselsättning, arbete eller fortsatta studier. För att få eget boende behövs förberedelser för att flytta hemifrån och klara sin egen ekonomi. Planering och samarbete mellan ungdomen, familjen och olika vårdgivare och ansvariga för samhällsstöd är viktiga omgivningsfaktorer.

För de unga som har mycket stora behov av assistans och omvårdnad behövs god framförhållning och planering inför vuxenlivet mellan föräldrar/gode män och kommun.

Samhällsservice och hälso- och sjukvård ändrar karaktär när barnet blir vuxet genom att riktas till individen och inte som tidigare till familjen. Den vuxne förutsätts ta eget ansvar för att söka stöd och hjälp. Kontakten med barn- och ungdomshabiliteringen skall avslutas och nya kontakter etableras om den vuxne behöver fortsatt habilitering och/eller stöd enligt LSS.

PROGRAM FÖR ATT UNDERSTÖDJA BARNETS OCH UNGDOMENS DELAKTIGHET I SIN EGEN HABILITERINGSPROCESS.

Se tidsaxel 0-18 år bilaga 1.

Habiliteringsprogrammet från barn till vuxen består av två delar. Det första startar direkt när barnet och familjen möter barn och ungdomshabiliteringen. Syftet är att barnet successivt ska öka sin självständighet och vara så delaktigt som möjligt i sin habiliteringsprocess.

Programmet är utformat som en tidsaxel 0 till 18 år och innehåller beskrivning av förhållningssätt och bemötande av barnet och ungdomen vid kontakten med habiliteringen. Särskild vikt läggs vid hur barnet och ungdomen successivt blir alltmer delaktigt i sin habiliteringsplanering. Planeringen tillsammans med barnet/ungdomen är en viktig intervention för att främja självständighet och personlig utveckling. Förslaget är att planeringen helt eller delvis genomförs tillsammans med barnets nätverk eftersom fokus är vardagsfungerande. Det är dock upp till varje habilitering att komma överens med föräldrar, barn och ungdomar om vilka som skall delta när habiliteringsplanen görs och utvärderas.

Tidsaxeln är ett arbetsredskap för personal som arbetar på barn och ungdomshabiliteringen. Materialet kan vara en hjälp att ha barn och ungdomsperspektivet i centrum.

Eftersom det finns andra verktyg som utarbetats för att stödja föräldrarna i barnets/ungdomens vuxenblivande har vi inte fokuserat på det i habiliteringsprogrammet, utan hänvisar till RBU:s skrift Transition – om övergången från tonår till vuxenliv 2005 där en tidslinje utarbetad för föräldrar beskrivs.

Åldersindelningen i tidsaxeln är i kronologisk ålder. Det är viktigt att ta hänsyn till barnets/ungdomens mognad och utvecklingsnivå. Ett barn/ungdomsperspektiv i habiliteringsplaneringen innebär att man fokuserar på barnet/ungdomen i dess olika utvecklingsfaser och strävar efter att barnet ska vara delaktigt. De habiliteringar som arbetar med ungdomar 18-20 år skall beakta ett vuxenperspektiv, också det i relation till rådande ungdomskultur och till att familjen fortfarande har stor betydelse.

Modell med ett delat ledarskap, där den unge alltmer övertar ledarskapet, är ett bra verktyg för att samtala med ungdomar och föräldrar var de befinner sig när mål sätts i habiliteringsplanerna. (se sida 11 i Transition – om övergången från tonår till vuxenliv, RBU 2005).

För att barn/ungdomar skall vara delaktiga i sin habiliteringsplanering och sätta egna mål behöver man utveckla en samtalsmetodik eller checklistor som passar ungdomar med olika mognad och aktivitetsförmåga. Många av de barn och ungdomar vi arbetar med behöver ett personligt anpassat bildstöd/kognitivt stöd för att vara delaktiga. Själva planeringen kan också behöva individualiseras för att så många som möjligt ska kunna delta. Vissa ungdomar behöver föräldrarnas stöd för att vara delaktiga medan andra behöver samtala enskilt för att de egna önskemålen ska komma fram.

Utvärdering. Barns/ungdomars delaktighet i sin habiliteringsplanering utvärderas löpande. Detta kan göras tillsammans med barn, ungdomar och föräldrar.

Som en kvalitetssäkring av ungdomars delaktighet i sin egen habiliteringsplanering bör varje habilitering finna en systematisk form av utvärdering eller uppföljning som kan fungera för de flesta ungdomar från 12 år och samlas in på verksamhetsnivå.

Ungdomen skall ges möjlighet att tillsammans med personal utvärdera hur väl vart och ett av de mål som han/hon själv satte har uppfyllts. För att följa upp om ungdomar tycker att de kunnat påverka utvärderas planeringsmötet. Har ungdomen kunnat säga vad han/hon tyckte på planeringsmötet och har han/hon fått vara med och bestämma? Som hjälp för ungdomens utvärdering bör ett bildstöd utformas.

Föräldrarnas utvärdering fortsätter som tidigare.

PROGRAM FÖR ÖVERGÅNG FRÅN UNGDOM TILL VUXEN

Tidsaxel 12-18 år se bilaga 2.

Den andra delen av programmet startar efter 12 år när övergång från mellanstadiet till högstadiet eller från barn till tonåring sker. Från 16 år påbörjas den egentliga planeringen inför övergång till vuxenlivet. Även denna del är utformad som en tidsaxel. Programmet beskriver vilken information och vilka specifika insatser som bör erbjudas inom barn och ungdomshabiliteringen till ungdomar och familjer för att underlätta övergång till vuxenlivet. Syftet är att ge stöd i de frågor som ungdomen behöver hantera själv eller med assistans för att bli vuxen. (Se frågeställningar ovan). Syftet är även att ge familjen inklusive syskon information och stöd för att de ska underlätta övergången för ungdomen med funktionshinder.

Informationen som finns under tidsaxeln är en hjälp till personalen att uppmärksamma viktiga förändringar i omvärldsfaktorer för att kunna informera och innebär inte något ansvar för genomförande.

Som ett stöd i personlighetsutvecklingen skall programmet innehålla kontakt med ungdomar och unga vuxna med liknande funktionsnedsättningar som den egna samt kontakt med handikapporganisationer. Detta för att ge möjlighet till förebilder och stärka självkänslan inför vuxenblivandet. På sikt kanske mentorsprogram kan utvecklas.

Många habiliteringar har ungdomslag som underlättar att ändra perspektiv från föräldrarna till ungdomen själv. Men även när skifte av hela teamet inte sker bör det personliga stödet till ungdomen ges av annan person än den som ger det föräldrainriktade stödet.

Den individuella habiliteringsplaneringen styr det personligt inriktade stödet och hur denna process kan användas för att stärka barns och ungdomars delaktighet beskrivs närmare under programmet 0-18 år.

Varje ungdom från 16 år bör erbjudas en "framtidsplan" för övergång till vuxenlivet. Planen ska innehålla ungdomens egna mål inför övergången, vilka delmål som är viktiga att nå på vägen och vad som behöver göras för att målen ska nås. Planen kan vara en habiliteringsplan i samverkan med nätverket runt ungdomen eller en LSS-plan beroende på hur behovet ser ut och vad som önskas. I programmet ingår även att erbjuda ungdomen och familjen stöd i att etablera kontakt med det professionella nätverk som behövs i övergången till vuxenlivet. När övergången sker beror på lokala förutsättningar. Åldersgränsen för barn och ungdomshabiliteringen i Sverige varierar från 16 år till avslutande av gymnasieskolan. Ett team sammansatt av personal från såväl ungdoms- som vuxenverksamheter kan vara lämpligt under slutet av gymnasietiden.

Programmet kan utformas olika för olika funktionsnedsättningar/diagnoser men detta lämnas till respektive habilitering att arbeta fram.

Utvärdering

Utvärdering av programmet i relation till målet bör ske vid uppföljningen av sista habiliteringsplanen/avslutande samtalet. Då tillfrågas ungdomar respektive föräldrar om de är nöjda med insatser från barn och ungdomshabiliteringen under ungdomsperioden, om de är nöjda med den information som getts inför övergång till vuxenlivet och om ungdomen fått hjälp att få de nya kontakter han/hon behöver.

INFORMATION SOM BEHÖVS FÖR PROGRAMMET.

Information till föräldrar

Föräldrar skall tidigt ges information om programmet (lokalt anpassat) som visar hur barn och ungdomshabiliteringen arbetar för att understödja övergång barn till vuxen.

Frågor att informera om:	Hur
Barns/ungdomars delaktighet	Vid introduktion för föräldrar Information ges tidigt och upprepas när man ändrar fokus från föräldrar till ungdomen själv. Exempel på tidig information riktad till föräldrar är tidslinjen att växa upp, se skriften Transition - om övergången från tonår till vuxenliv RBU, 2005 eller kontakta Värmlands barn och ungdomshabilitering för att ta del av deras arbete. Lokalt anpassad information utarbetas.
Habiliteringsplanering	Vid introduktion för föräldrar. Lokalt anpassad skriftlig information utarbetas Förnyad information innan man ändrar fokus i habiliteringsplanering och bemötande och vänder sig till ungdomen i första hand.
Habiliteringens arbetssätt och erbjudanden	Vid introduktion och familjekurser. Lokalt utarbetad skriftlig information
Övergång ungdom - vuxen	Skriftlig information skickas ut vid 16 år. Se exempel bilaga 2. Information vid föräldrakurser i programmet Information enligt lokalt utarbetad checklista vid sista planeringstillfället före övergång till vuxenverksamhet.
Hur föräldrar kan stödja ungdomen i vuxenblivandet	Information vid föräldrakurserna i programmet. Kan behöva kompletteras med kurser som informerar hur föräldrar kan ge stöd i ungdomarnas självständighetsträning. Utarbetas lokalt.

Information till ungdomar

Frågor att informera om	Hur
Habiliteringsplanering	Information på lättläst svenska. Checklistor som hjälper ungdomar att förbereda sig se sida-18-21 i RBU:s skrift 2005. Individuellt anpassat bildstöd vid kartläggning, se Granlund, Gatu Egen bedömning av delaktighet enl ICF, rapport Socialstyrelsen 2004 "Talande mattor", Se Talking Mats (1996)
Övergång ungdom vuxen	Skriftlig information på lättläst svenska vid 16 år Vid ungdomskurser se programmet 12-18 år. Information om vuxenverksamhet/nytt professionellt nätverk enligt lokalt utarbetad checklista. Tillgång till egen kortfattad skriftlig personlig information utifrån funktionshinder som kan behövas inför nya kontakter, egen vård mm.

KUNSKAP OCH KOMPETENS SOM BEHÖVS FÖR PERSONALEN.

För att genomföra programmet krävs utöver yrkesspecifik habiliteringskompetens och kompetens om funktionshinder följande:

- Kompetens att samtala med barn/ungdomar som har begränsningar i förmågan att kommunicera med tal eller begränsningar i att genomföra konversation.
- Kunskap om samhällsservice till ungdomar och unga vuxna (allmänt och lokalt)
- Kunskap om habiliteringens arbetssätt inklusive habiliteringsplanering
- Kompetens att leda utredande och problemlösande samtal
- Kompetens att initiera nätverksarbete
- Kunskap om tonårsutveckling fysiskt, psykiskt och socialt och hur den kan påverkas av funktionshinder.
- Kunskap om ungdomskultur (inklusive internetvärlden)
- Kompetens att hjälpa föräldrar att stödja barnet/ungdomen i processen från barn till vuxen.
- Verksamhetsutveckling för att stödja arbetssättet

Arbetsgrupp:

Carina Bolin Skåne

Carina Folkesson Västerbotten

Kerstin Nilsson Uppsala

Madeleine Thörnlund Uppsala

Lotta Bohlin Västra Götaland

Britta Grenås Dalarna

Anna Philis Halland

HABILITERINGSPROGRAM FÖR ATT UNDERSTÖDJA ÖVERGÅNGEN FRÅN BARN TILL VUXEN

Tidsaxel för bemötande och delaktighet för barn och ungdom 0-18 år

Tidsaxeln är tänkt som ett redskap för personal som arbetar på barn- och ungdomshabiliteringen. Materialet kan vara en hjälp för att ha barn- och ungdomsperspektivet i centrum. Målet är att barnet/ungdomen med ökad ålder skall ges ett allt större inflytande över och bli alltmer delaktig i sin egen habiliteringsprocess.

För att stödja föräldrarna i barnets/ungdomens vuxenblivande hänvisas till material beskrivet i RBU:s skrift Transition – om övergång från tonår till vuxenliv 2005.

Tidsaxeln är inspirerad av Can Childs Transition, FNs barnkonvention, habiliteringschefernas riktlinjer för habiliteringsplanering samt Barn- och ungdomshabiliteringen i Skånes ”Modell för mottagande och löpande stöd till barn och ungdomar”.

Åldersindelningen i tidsaxeln är utifrån kronologisk ålder. Det är viktigt att ta hänsyn till barnets/ungdomens mognad och utvecklingsnivå. Man kan därför behöva flytta sig mellan de olika åldersgrupperna.

Tidsaxel för bemötande och delaktighet för barn och ungdom i samband med habiliteringsplanering

Ålder	0-5	6-11	12-15	16-18
Bemötande och delaktighet	<p>Barnet ges utrymme att säga vad det tycker.</p> <p>Barnet uppmuntras att göra egna val.</p> <p>Barnet får raka, ärliga svar på sina frågor. Inte mer info än vad barnet efterfrågar.</p> <p>Barnet visas möjligheter att delta i olika vardagssituationer</p>	<p>Barnets åsikt efterfrågas och barnet får stöd i att tala för sig självt.</p> <p>Barnet ges möjlighet att vara med och fatta beslut. Barnet börjar ges eget ansvar.</p> <p>Barnet stöttas att se sina resurser och att få kunskap och egen förklaring om sitt funktionshinder.</p> <p>Barnet visas möjligheter att delta i aktiviteter utanför hemmet och uppmuntras till egna sociala kontakter.</p>	<p>Ungdomen stöttas att uttrycka egen åsikt och ta större eget ansvar kring sin habilitering.</p> <p>Ungdomsanpassade möten och anteckningar eftersträvas.</p> <p>Ungdomen ges stöd i "vem jag är" i förhållande till "mitt funktionshinder och min omgivning" – god självbild och självkänsla.</p> <p>Ungdomen visas möjligheter att delta i aktiviteter utanför hemmet och uppmuntras till egna sociala kontakter.</p>	<p>Ungdomen stöttas att driva egna frågor och ta eget ansvar.</p> <p>Ungdomsanpassade möten och anteckningar görs.</p> <p>Ungdomen ges kunskap om rättigheter och skyldigheter i samhället i förhållande till sitt funktionshinder.</p> <p>Ungdomen visas möjligheter att delta i aktiviteter utanför hemmet och uppmuntras till egna sociala kontakter.</p>
Mötet med habiliteringen	<p>Barnet får information via föräldrarna.</p> <p>Barnet "upplever" habiliteringen.</p>	<p>Anledningen till besöket/kontakten klargörs för barnet tillsammans med föräldrarna.</p> <p>Genomgång av barnets förmågor tillsammans med föräldrar. (Barnet visas runt tillsammans med föräldrar.)</p>	<p>Ungdomen erbjuds ett eget mottagande enskilt eller tillsammans med föräldrarna.</p> <p>Ungdomen erbjuds diagnosgenomgång i samråd med föräldrar.</p>	<p>Ungdomen har ett eget mottagande i samråd med föräldrar.</p> <p>Ungdomen erbjuds diagnosgenomgång i samråd med föräldrar.</p>

Tidsaxel för bemötande och delaktighet för barn och ungdom i samband med habiliteringsplanering

Ålder	0-5	6-11	12-15	16-18
Kartläggning	<p>Barnets vardagssituation går igenom med föräldrarna. Barnets åsikt tas till vara Barnet börjar få frågor om sig självt.</p> <p>Deltagande av barnets nätverk görs i samråd med föräldrarna.</p>	<p>Barnets vardagssituation går igenom tillsammans med barnet.</p> <p>Deltagande av barnets nätverk görs i samråd med barn och föräldrar.</p>	<p>Ungdomens vardagssituation går igenom tillsammans med ungdomen.</p> <p>Deltagande av ungdomens nätverk görs i samråd med ungdom och föräldrar.</p> <p>Planering för övergång från ungdom till vuxen påbörjas.</p>	<p>Ungdomens vardagssituation går igenom direkt med ungdomen.</p> <p>Deltagande av ungdomens nätverk görs i samråd med ungdom (och föräldrar).</p> <p>Planering för övergång från ungdom till vuxen görs.(framtidsplan)</p>
Prioriterad Situation/ område	<p>Barnets åsikt tas till vara.</p> <p>Föräldrar har ansvar för beslut.</p>	<p>Barnets åsikt/val efterfrågas och tas till vara.</p> <p>Föräldrar har ansvar för beslut.</p>	<p>Ungdomen, tillsammans med föräldrarna väljer prioriterad situation/område.</p> <p>Ungdomen och föräldrar har tillsammans ansvar för beslut.</p>	<p>Ungdomen (tillsammans med föräldrar) väljer prioriterad situation/område.</p> <p>Ungdomen (och föräldrarna) ansvarar för beslut.</p>

Tidsaxel för bemötande och delaktighet för barn och ungdom i samband med habiliteringsplanering

Ålder	0-5	6-11	12-15	16-18
Mål	Omgivningen är lyhörd för vad barnet tycker. Mål formuleras tillsammans med barnet och dess nätverk.	Barnets vilja kommer till uttryck i egna mål. Mål formuleras tillsammans med barnet och dess nätverk.	Ungdomen ges stöd i att formulera egna mål. Mål formuleras tillsammans med ungdomen och dess nätverk.	Ungdomen ges stöd i att formulera egna mål. Mål formuleras tillsammans med ungdomen (och dess nätverk-).
Plan och insats	Syftet med insatsen klargörs för barnet. Barnet ges möjlighet att vara delaktig i val inom planerad insats. Plan och val av insats görs tillsammans med barnets nätverk.	Syftet med hur insatsen kan leda till målet klargörs för barnet. Plan och val av insats görs i samråd med barnet och dess nätverk	Syftet med hur insatsen kan leda till målet klargörs för ungdomen. Plan och val av insats görs tillsammans med ungdomen och dess nätverk.	Syftet med hur insatsen kan leda till målet klargörs för ungdomen. Plan och val av insats görs tillsammans med ungdomen (i samråd med föräldrar/nätverk).
Utvärdering av delaktighet i habiliteringsplanering	Har barnet blivit lyssnat på? Har barnets åsikt tagits till vara? Har barnet kunnat påverka sina insatser?	Har barnet blivit lyssnat på? Har barnets åsikt tagits till vara? Har barnet kunnat påverka sina insatser?	Har ungdomen kunnat säga vad hon/han tycker? Har ungdomen fått vara med och bestämma?	Har ungdomen kunnat säga vad hon/han tycker? Har ungdomen fått vara med och bestämma?
Utvärdering av mål	Föräldrar/nätverk/ utvärderar målen tillsammans med habiliteringen.	Föräldrar och barn /nätverk/utvärderar målen tillsammans med habiliteringen.	Ungdomen utvärderar sina mål tillsammans med föräldrar/nätverk/och habiliteringen.	Ungdomen utvärderar sina mål (i samråd med föräldrar/nätverk) tillsammans med habiliteringen.

Habiliteringsprogram för att understödja övergång barn till vuxen

Bilaga 2

Tidsaxel 12-18 år. Program för övergång från ungdom till vuxen.

I denna bilaga beskrivs *över tidslinjen* insatser/verksamheter som bör erbjudas från habiliteringen. *Under tidslinjen* beskrivs viktiga omvärldsfaktorer.

Betr. Temaföreläsning "Mitt barn blir tonåring" bör denna ges ett brett perspektiv och ta upp habiliteringens ändrade fokus mot ungdomens egen delaktighet i all planering, framtidsplanering och nätverksarbete, men också hur funktionshindret påverkar den normala pubertets- och frigörelseprocessen, frågor om sexualitet samt om fritid och livskvalitet. Temaföreläsning för familjer kring hur vuxenlivet kan se ut för min ungdom är särskilt viktig för familjer med ungdomar som behöver mycket stöd och hjälp för att få ett eget vuxenliv.

Ungdomar med funktionshinder har ofta svårigheter att hitta stimulerande fritidssysselsättningar och därmed få goda levnadsvillkor. Habiliteringen bör i dessa frågor påverka kommuner och föreningar att anordna fritidsaktiviteter som är tillgängliga samt bidra med kunskap om funktionshinder.

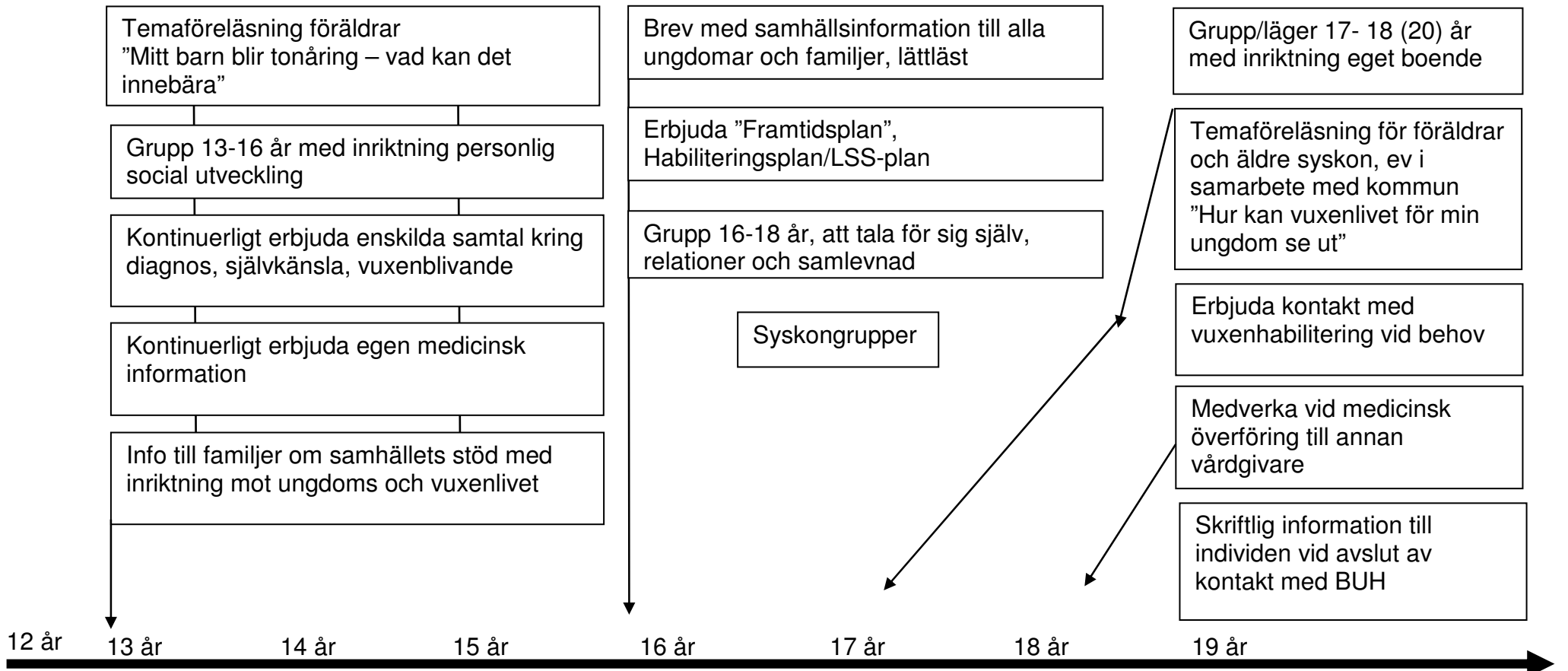
Habiliteringens grupper är en möjlighet att träna olika vardagsfärdigheter och bör erbjudas och planeras med tydlig inriktning mot vuxenblivande. I lägre tonåren är inriktningen personlig social utveckling och fritid. Exempelvis hur gör man för att ha något att göra på fritiden. Senare är frågor som gäller sexualitet och samlevnad, att tala för sig själv aktuella teman. Från 17 år och uppåt bör ev. gruppverksamhet vara inriktad på vilka färdigheter som krävs för eget boende, veta vart man ska vända sig, hjälpmedel mm. Syftet med grupper är också att träffa andra ungdomar eller vuxna med funktionshinder som förebilder.

Den framtidspan som görs från 16 år styr vilka insatser enskilt och i grupp som skall erbjudas inför övergång till vuxenliv. Korttidsvistelse eller läger kan vara ett betydande inslag i frigörelseprocessen från familjen. Alla habiliteringar erbjuder inte läger men kan motivera och informera om olika möjligheter som kan sökas via kommuner, handikapporganisationer eller föreningar.

Betr. "Brev med samhällsinformation till alla ungdomar och föräldrar".

Bifogas exempel som inspirerats av Örebro län. Detta brev kan ses just som *ett exempel* på viktiga frågeställningar, där svaren givetvis får anpassas efter lokala förhållanden, liksom även utbudet av temaföreläsningar.

Syskon har en synnerligen viktig roll i ungdomars frigörelse och vuxenblivande och bör därför få information och möjligheter till samtal kring funktionshinder och rättigheter. Syskon kan inbjudas till de informationstillfällena som ges för föräldrar och ungdomar eller ges möjlighet till fördjupade diskussioner vid särskilda syskonträffar. Ungdomar skall erbjudas konkret hjälp vid överföring till annan vårdgivare eller stödverksamhet. De bör även ges egen skriftlig information med uppgifter som är viktiga för ungdomen och som kan stärka självständiga kontakter och egen vård

12 år 13 år 14 år 15 år 16 år 17 år 18 år 19 år

<ul style="list-style-type: none"> • Skolbarns tillsyn enl. LSS 	<ul style="list-style-type: none"> • Kontakt med ungdomsmottagning 	<ul style="list-style-type: none"> • Gymnasieval • Straffmyndig • Köra moped • Samtycka till LSS-insatser 	<ul style="list-style-type: none"> • Skolplikt upphör • Ev. söka 10:e skolår • Bestämma över arbetsinkomst • Barnbidrag upphör • Studiebidrag/fngt barnbidrag • Körkortstillstånd för övningskörning 	<ul style="list-style-type: none"> • Mönstring / ev. ansökan om befrielse 	<ul style="list-style-type: none"> • Myndig • Ev. God Man • Körkort • Ev. söka vuxenhabilitering 	<ul style="list-style-type: none"> • Föräldrars försörjningsplikt upphör efter avslutade gymnasiestudier • Vårdbidrag upphör • Söka aktivitetsersättning • Söka handikappersättning • Söka bostadstillägg
--	---	---	--	--	--	--

HABILITERINGSPROGRAM. Övergång ungdom - vuxen

Förslag till brev med frågor som skickas ut till 16-åringar och deras föräldrar

Bilaga 3

Brevet är inspirerat av Örebro läns habilitering. Varje habilitering får utifrån sina lokala förhållanden formulera svaren och lägga till lämpliga frågor. Viktigt att det är skrivet på lättläst.

NÅGRA VANLIGA FRÅGOR INFÖR VUXENLIVET

I samtal med ungdomar och föräldrar får vi kuratorer inom barn- och ungdomshabiliteringen ofta frågor om vilken hjälp man kan få när man är vuxen och har ett funktionshinder.

Vilka möjligheter har man att få ett arbete?

Svar:

Hur kan man försörja sig om man inte har en arbetsinkomst?

Svar:

Vilka boendeformer finns?

Svar:

Finns det korttidsvistelse för vuxna?

Svar:

Kan man ha kontaktperson eller ledsagare som vuxen?

Svar:

Hur gör man när man blir myndig (fyller 18 år) och behöver hjälp att sköta sin ekonomi och bevaka sina rättigheter?

Svar:

Vad gäller angående värnplikt?

Svar:

Kan man ta körkort?

Svar:

Kan man få ekonomiskt bidrag till bil?

Svar:

Vart vänder man sig med frågor om sex och samlevnad?

Svar:

Hur ser sjukvården ut när man blir vuxen?

Svar:

Hur länge hör man till barn- och ungdomshabiliteringen och vad händer sedan?

Svar:

- Dessutom anordnas temaföreläsning "Hur kan vuxenlivet för min ungdom se ut" (tid och plats)
- (Förslag till andra teman)

Mer information kring dessa och andra frågor ges av kuratorer på barn- och ungdomshabiliteringen.

Ort/namn och telefonnummer

FN:s Barnkonvention, (2006) (Vg. se respektive habilitering ang policydokument.)
Svensk version av ICF. Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa
(2001) Socialstyrelsen.

Evidens:

Bolin, C., Bovide-Lindén, P., Persson, S., (2003) Barns upplevelse av delaktighet i sin
habilitering.

Granlund, M., Gatu, K., Egenbedömning av delaktighet enligt ICF,
Socialstyrelsen Rapport

Granlund, M., Grimby, G., Sanner, G., (2004) Klassifikation av funktionstillstånd,
funktionshinder och hälsa – ICF
Socialstyrelsen Rapport

Granlund, M., Sanner, G., (2007) Bedömningsmetoder – funktionshinder
Socialstyrelsen Rapport

Stewart, D., Law, M., Jaffer, S., Canchild, (2005). Transition to Adulthood for Youth
with Complex Needs and their Families.

Socialstyrelsen (2007) Handikappomsorg, Lägesrapporter 2006.

Bemötande/Delaktighet:

Andersen, T., (2005) Reflekterande processer. Samtaler og samtaler om samtalerne.

Bemötande om människor med funktionshinder, (2001) Sibus, Film

Bryhagen, Å., (2005). Det barn vi fick.

Center for Ligebehandling av handikappede, (2003). Overgang fra barn til voksen -
konsten att flytte hjemifra!

Frankel, K., (2002) Nästan ikapp -trots handikapp.

Helgesson, J., (2006) Grabben i kuvösen bredvid

Life skills institute (2005) Transition-RBU

Morell, I., Morell, S., (2003) Ett gott liv för Niklas, stefan.morell@telia.com, Film

Murphy, J., Cameron, L., (1996) Talking mats.

Renlund, C., Can, M., Sejersen, T. (2004) Jag har en sjukdom men är inte sjuk.

Renlund, C., (2007) Doktorn kunde inte riktigt laga mig.

Riddersporre, B., (2003) Att möta det oväntade – tidigt föräldraskap till barn med
Downsyndrom.

Sjödin, T., T., (1996),(2001) (2003). När träden avlövas ser man längre från vårt kök, Reservkraft, Eftervärme

Ungdom:

Berg Kelly, K., (1998) Ungdomsmedicin, Liber

Erling, A., Hwang, P., (2002) Ungdomspsykologi, utveckling o. livsvillkor, Natur och Kultur

Trondman, M., (2003) Kloka möten, Studentlitteratur AB

Wrangsjö, B., (2004) Tampas med tonåringar: ungdomsutveckling i familjeperspektiv Natur och Kultur

Sex och Samlevnad:

Gerland, G., (2004) Autism: Relationer och Sexualitet, Cura

Löfgren Mårtensson, L., (1997) Sexualitet och integritet, Om anpassad sex- och samlevnadskunskap för personer med utvecklingsstörning FUB Johansson & Skyttmo Förlag

Löfgren-Mårtensson, L., (2003) Får jag lov? Om sexualitet och kärlek i den nya generationen unga med utvecklingsstörning. Göteborgs universitet.

Löfgren-Mårtensson, L., (2005) Kärlek.nu, Om internet och unga med utvecklingsstörning. Studentlitteratur Lund.

Man tar en tant, (1989) RFSU, Film

Nordeman, M., (2005) När känslan tar över, Sexualitet / Utvecklingsstörning / Autism Carlssons

Peterson, G., (2000) Hur gör man kärlek? Sexhjälprea för funktionshindrade Ungdomar, DHR Fingraf

Risberg, O., (2004) Vem vill vara ihop med mig då? Rädda Barnen

Säga ja, Säga nej, Vem ska få krama mig?, (1995) FUB, Film

Hemsidor:

www.attention.se

www.autism.se

www.blooverviewmacmillan.on.ca. / Developing the skills for the growing up. Blooverview childcenter i Canada

www.hso.se Handikappförbunden

www.fub.se Föreningen utvecklingsstörda barn ungdomar och vuxna.

www.rbu.se Föreningen för rörelsehindrade barn och ungdomar.

www.soc.se Socialstyrelsen

www.sisus.se Statens institut för särskilt utbildningsstöd.

LAGAR OCH STYRANDE DOKUMENT AV BETYDELSE FÖR UNGDOMAR MED FUNKTIONSHINDER

BARNKONVENTIONEN

Artikel 1 Alla människor under 18 år är barn.

Artikel 2 Alla barn har samma rättigheter och lika värde. *Inga barn får diskrimineras.*

Artikel 3 *Barnets bästa* – Politiker, myndigheter och domstolar ska alltid tänka på vad som är bäst för barnet.

Artikel 6 *Varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas.* Det handlar om barnets fysiska hälsa och andliga, moraliska, psykiska och sociala utveckling.

Artikel 12 *Barnets rätt att uttrycka sina åsikter* och få dem beaktade i alla frågor som berör honom/henne. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.

Artikel 23 *Barn med fysiskt eller psykiskt funktionshinder bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende, och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.*

FÖRÄLDRABALKEN

Kapitel 6 (vårdnad, boende, umgänge)

1 § Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

2 § Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller 18 år.

2 a § Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

11 § Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

12 § Barnet ingår självt avtal om anställning eller annat arbete endast om vårdnadshavare samtycker till avtalet. Barnet får själv säga upp avtalet och, om barnet fyllt 16 år, utan nytt samtycke avtala om annat arbete av liknande art.

Kapitel 7 (underhållsskyldighet)

1 § Föräldrarna skall svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. När föräldrarnas underhållsskyldighet bestäms skall hänsyn tas till barnets egna inkomster och tillgångar samt till barnets sociala förmåner.

Underhållsskyldigheten upphör när barnet fyller 18 år. Går barnet i skolan efter denna tidpunkt, är föräldrarna underhållsskyldiga under den tid som skolgången pågår, dock längst tills barnet fyller 21 år. Till skolgång räknas studier i grundskola eller gymnasieskola eller annan jämförlig grundutbildning.

Kapitel 9 (om underårigs omyndighet)

3 § Underårig får själv bestämma över vad han/hon genom eget arbete förtjänat efter fyllda 16 år.

Kapitel 11 (om god man och förvaltare)

4 § Om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person, skall rätten, om det behövs, besluta att anordna godmanskap för honom/henne. Ett sådant beslut får inte meddelas utan samtycke av den för vilken godmanskap ska anordnas, om inte den enskildes tillstånd hindrar att hans eller hennes mening inhämtas.

17 § Innan rätten anordnar godmanskap skall den inhämta läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd, när den enskilde inte har lämnat sitt samtycke.

HÄLSO- OCH SJUKVÅRDSLAGEN (HSL)

2 § Målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och vård på lika villkor. Vården ska ges med respekt för alla människors lika värde. Den som har det största behovet ska ges företräde.

3 b § Landstinget ska erbjuda dem som är bosatta inom landstinget rehabilitering och rehabilitering samt hjälpmedel till funktionshindrade. Enligt samma paragraf ska rehabilitering planeras i samverkan med den enskilde. Av planen ska planerade och beslutade insatser framgå.

LAG OM STÖD OCH SERVICE TILL VISSA FUNKTIONSHINDRADE (LSS)

8 § Insatser enligt denna lag ges den enskilde *endast om han begär det*. Den som fyllt 15 år och förstår vad saken gäller och kan uttrycka en egen vilja ska samtycka till insatsen. Vuxna och ungdomar över 15 år som uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning i frågan ska kunna ges insatsen på begäran av vårdnadshavare, god man, förmyndare eller förvaltare.

9:1 § Råd och stöd är ett expertstöd som ges av landstinget som ett komplement till rehabilitering.

9:2-10 § Kommunen har ansvar för insatserna personlig assistent, ledsagarservice, kontaktperson, avlösarservice i hemmet, korttidsvistelse utanför det egna hemmet, korttidsstillsyn för skolungdom över 12 år, boende i familjehem eller i bostad med särskild service för barn och ungdomar, bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna och daglig verksamhet.

10 § I samband med att insats enligt denna lag beviljas kan den enskilde begära att en individuell plan med beslutade och planerade insatser upprättas i samråd med honom. I planen skall även redovisas åtgärder som vidtas av andra än kommunen eller landstinget. Planen ska fortlöpande och minst en gång om året omprövas. Landstinget och kommunen ska underrätta varandra om upprättade planer.

15:6 § Till kommunens uppgift hör att anmäla till överförmyndaren när en person som omfattas av LSS kan antas behöva en god man eller förvaltare.

LAG OM FÄRDTJÄNST

7 § Tillstånd till färdtjänst skall meddelas för dem som på grund av funktionshinder, som inte är tillfälligt, har väsentliga svårigheter att förflytta sig på egen hand eller att resa med allmänna kommunikationsmedel. Om sökanden är under 18 år skall prövningen göras i förhållande till barn i motsvarande ålder utan funktionshinder.

8 § Om den som söker tillstånd till färdtjänst behöver ledsagare under resorna skall tillståndet gälla även ledsagaren.

LAG OM BOSTADSANPASSNINGSBIDRAG

1 § Denna lag har till ändamål att genom bidrag till anpassning av bostäder ge personer med funktionshinder möjlighet till ett självständigt liv i eget boende.

SOCIALTJÄNSTLAGEN (SOL)

Kapitel 1

1 § Socialtjänsten ska främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet. Verksamheten ska bygga på respekt för människornas självbestämmande och integritet.

Kapitel 2

2 § Kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. Detta ansvar innebär ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän.

Kapitel 3

5 § När en åtgärd rör barn skall barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad.

Kapitel 11

10 § Barn som fyllt 15 år har rätt att själva föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag.

SEKRETESSLAGEN

Kapitel 7

1 c § Sekretess gäller inom hälso- och sjukvården för uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till den enskilde lider men.

Kapitel 14

4 § Sekretess till skydd för enskild gäller inte i förhållande till den enskilde själv och kan i övrigt eller delvis efterges av honom. Vad nu sagts gäller dock inte om annat följer av bestämmelserna i denna lag.

Sekretess för uppgift till skydd för underårig gäller även i förhållande till vårdnadshavaren och får inte efterges av denne om det kan antas att den underåriga lider *betydande* men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren.

SKOLLAGEN

Kapitel 3 (Skolplikt)

1 § Barn som är bosatta i landet har skolplikt. Det innebär en rätt att få utbildning inom det offentliga skolväsendet.

3 § Barn i allmänhet ska tas emot i grundskolan.

Barn som bedöms inte kunna nå upp till grundskolans kunskapsmål därför att de är utvecklingsstörda skall tas emot i särskolan.

10 § Skolplikten upphör vid utgången av vårterminen det kalenderår då barnet fyller 16 år.

Kapitel 4 (Grundskolan)

1 § Utbildningen i grundskolan skall syfta till att ge eleverna de kunskaper och färdigheter och den skolning i övrigt som de behöver för att delta i samhällslivet. Den skall kunna ligga till grund för fortsatt utbildning i gymnasieskolan.

Särskilt stöd ska ges till elever som har svårigheter i skolarbetet.

2 § Eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas. Omfattningen och utformningen av elevernas inflytande skall anpassas efter deras ålder och mognad.

Kapitel 6 (Särskola)

1 § Utbildningen i särskola syftar till att ge utvecklingsstörda barn och ungdomar en till varje elevs förutsättningar anpassad utbildning som så långt det är möjligt motsvarar den som ges i grundskola och i gymnasieskola.

2 § Eleverna ska ha inflytande över hur deras utbildning utformas. Omfattningen och utformningen av elevernas inflytande skall anpassas efter deras ålder, mognad och förutsättningar i övrigt.

3 a § De ungdomar som slutfört årskurs 9 i särskolan har rätt att få fortsatt utbildning ett 10:e år.

7 § Ungdomar har rätt att efter skolpliktens upphörande tas emot i gymnasiesärskola. Varje kommun är skyldig att erbjuda sådana ungdomar utbildning under fyra år i gymnasiesärskola.

GRUNDSKOLEFÖRORDNINGEN

Kapitel 5 (Särskilda stödinsatser)

1 § Om det genom uppgifter från skolans personal, en elev, elevens vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att eleven kan ha behov av särskilda stödåtgärder, skall rektorn se till att behovet utreds. Om utredningen visar att eleven behöver särskilt stöd, skall rektorn se till att ett åtgärdsprogram utarbetas. Av programmet skall det framgå vilka behoven är, hur de skall tillgodoses samt hur åtgärderna skall följas upp och utvärderas.

Eleven och elevens vårdnadshavare skall ges möjlighet att delta när åtgärdsprogrammet utarbetas.

SOCIALFÖRSÄKRINGSLAGEN

Personlig assistans. Personer som omfattas av LSS och har grava funktionshinder, kan ha rätt till personlig assistans enligt LASS för sina personliga behov för den del som överstiger 20 tim/vecka.

Förlängt barnbidrag. Från och med kvartalet efter att eleven fyllt 16 år har elev som går i särskola rätt till förlängt barnbidrag. Det innebär att det utbetalas även under sommarmånaderna.

Aktivitetsersättning. Beviljas den som på grund av funktionshinder behöver förlängd skolgång. Det gäller från 1 juli det år personen fyller 19 år.

Handikappersättning. Kan erhållas tillsammans med aktivitetsersättning eller som självständig förmån om personen behöver tidskrävande hjälp av annan person eller har betydande merkostnader p g a funktionshindret. Gäller från 1 juli det år personen fyller 19 år.

Bostadstillägg. Kan sökas av den som är beviljad aktivitetsersättning.

Bidrag till bil - Bilstöd. Kan den få som uppfyller kraven för att få bilstöd d v s

- omfattas av svensk socialförsäkring
- har ett funktionshinder eller har barn med funktionshinder som är bestående och ger stora svårigheter att ta sig fram på egen hand eller att använda allmänna kommunikationer
- tillhör någon av bilstödetts bidragsgrupper

Till bidragsgruppen hör bl a den som är under 65 år och är beroende av bil för att kunna försörja sig genom arbete eller genomgå arbetslivsinriktad utbildning.

Körkortsutbildning för rörelsehindrade. Är knuten till rätten till bilstöd.

Tillfällig föräldrapenning (tfp):

- Föräldrar till barn som omfattas av LSS kan få ersättning för högst 10 kontaktdagar per barn och år fram till dess barnet fyller 16 år. Kontaktdagarna kan t e x användas vid föräldrautbildning där man lär sig vårda ett funktionshindrat barn eller vid inskolning/besök i förskole/skolverksamhet eller skolbarnsomsorg.
- Tfp kan utges för vård av barn som fyllt 12 år men inte 16 år i de fall barnet på grund av sjukdom, psykisk utvecklingsstörning eller annat funktionshinder är i behov av särskild tillsyn eller vård.
- Tfp kan även utges för vård av barn som fyllt 16 år men ej 21 år och omfattas av LSS om förälder måste avstå från förvärvsarbete på grund av barnets sjukdom.
Om barnet fyllt 21 år och går i särskolans gymnasieutbildning eller särskild gymnasieskola för rörelsehindrade barn kan tillfällig föräldrapenning betalas ut t o m vårterminens slut det år barnet fyller 23 år.

